

УДК 33.02:330.3

DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/187-10>**Ларіна Т.Ф.**

доктор економічних наук, професор,
професор кафедри транспортних технологій і логістики,
Державний біотехнологічний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3149-8430>

Городецька Т.Е.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри транспортних технологій і логістики,
Державний біотехнологічний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7350-2624>

Степаненко С.В.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри економічної кібернетики
та управління економічною безпекою,
Харківський національний університет радіоелектроніки
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6132-328X>

Larina Tetiana, Gorodetska Tetiana

State Biotechnological University

Stepanenko Serhii

Kharkiv National University of Radio Electronics

РЕГУЛЯТОРНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ФІСКАЛЬНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ: ЗМІСТ ТА ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

Актуальність теми обумовлена потребою дослідження механізму регулюючої функції податків за допомогою якої держава активно впливає на макроекономічні процеси в умовах економічної нестабільності. В умовах економічного піднесення та спаду фіскальна система, як базовий елемент економіки, з одного боку, забезпечує фінансовий фундамент держави, а з іншого боку, – виступає одним із головних інструментів реалізації податкової політики та втручання держави у функціонування економічної системи. Податки є об'єктивно існуючим інститутом суспільства та одним із факторів впливу на соціально-економічний розвиток, що потребує дослідження його місії та змісту. Розкрито особливості регулюючої функції податків в умовах дії ендогенних та екзогенних чинників нестабільності. Показано, що інтеграція у зовнішній невизначений фінансовий простір спричиняє низку нестандартних проблем для національної системи державного регулювання економіки, зокрема, проблему вибору між політикою номінальної девальвації та політикою фіскальної девальвації. У статті проводиться аналіз кількісних критеріїв податкової політики та їх впливу на ефективність реалізації регулюючої функції податків в Україні за період 2014–2022 рр. На основі аналізу зроблено висновок про переважно фіскальну спрямованість регуляторних заходів сучасної податкової політики держави. З метою оцінки обмежень регуляторно-інструментальної ролі податків у виконанні виключних функцій держави в економіці та суспільстві охарактеризовано інституційні обмеження регулятивної функції податків, які обумовлені їх зв'язком з інституційним устроєм економіки через канали економічного суверенітету і легітимності держави, довіри та державного боргу. Розкрито зміст інституційних пасток, пов'язаних з дефіцитом податкових надходжень до державного бюджету, та показано, що імператив уникання цих пасток є інституційним детермінантом, який обмежує дію податкових інструментів державного регулювання економічних процесів. Надані пропозиції щодо напрямків податкової реформи в Україні.

Ключові слова: податки, регулююча функція податків, інституційні пастки, податкове регулювання, податкова політика.

REGULATORY POTENTIAL OF THE FISCAL SYSTEM OF UKRAINE: CONTENT AND FEATURES OF IMPLEMENTATION IN CONDITIONS OF ECONOMIC INSTABILITY

The urgency of the topic is due to the need to study the mechanism of the regulatory function of taxes through which the state actively influences the macroeconomic processes in conditions of economic instability. In conditions of economic ups and downs, the fiscal system, as a basic element of the economy, on the one hand, provides the financial foundation of the state, and on the other hand – is one of the main tools for tax policy and government intervention in the economic system. Taxes are an integral part of the fiscal system; they are an objectively existing institution of society, and one of the factors influencing social and economic development, which requires a study of its mission and content. The peculiarities of the regulatory function of taxes in the conditions of endogenous and exogenous factors of instability are revealed. It is shown that integration into the external uncertain financial space causes a number of non-standard problems for the national system of state regulation of the economy, in particular, the problem of choosing between the policy of nominal devaluation and the policy of fiscal devaluation.

The article analyzes the quantitative criteria of tax policy and their impact on the effectiveness of the regulatory function of data in Ukraine during 2014–2022. Based on the analysis the conclusion is made about the predominantly fiscal focus of regulatory measures of modern state tax policy. To assess the limitations of the regulatory and instrumental role of taxes in performing the exclusive functions of the state in the economy and society, we described the institutional limitations of the regulatory function of taxes due to their connection with the institutional structure of the economy through the channels of economic sovereignty and legitimacy, trust and state debt. The content of institutional traps related to the deficit of tax revenues to the state budget is revealed, and it is shown that the tendency to avoid these traps is an institutional feature that limits the effect of tax instruments of state regulation of economic processes. Some ways of tax reform in Ukraine are given.

Keywords: taxes, the regulatory function of taxes, institutional traps, tax regulation, tax policy.

JEL classification: E63, H20

Постановка проблеми. Сукупність цілей та завдань фіскальної політики держави лежить у двох площинах, що перехрещуються: забезпечення умов відтворення держави на рівні, що відповідає потребам достатньої пропозиції суспільних благ; мінімізація похідної невизначеності (для економіки та її суб'єктів), що пов'язана з недосконалістю інститутів держави та її регуляторних практик. В умовах стабільного зростання економіки більш важливим є перший аспект фіскальної політики, тому що завдяки достатньому постачанню суспільних благ всі суб'єкти, так чи інакше, отримують необхідні умови для реалізації своїх інтересів на зростаючому рівні. Соціальна віддача від економічного зростання або не знижується, або збільшується. Якщо ж фіскальна політика скорочує фінансові можливості держави з пропозиції суспільних товарів, то через проциклічність, активізацію монополізму та збільшення нерівності періоди стабільного зростання скорочуються, а періоди депресії або рецесії, навпаки, стають більш довгими.

В умовах загальної соціально-економічної нестабільності, що пов'язані з глобальними зсувами, державна фіскальна політика може набувати рефлекторного характеру, коли фінансова поведінка держави втрачає ознаки дотримання загальнонаціональних інтересів і отримує ознаки егоїстичної поведінки звичайних економічних суб'єктів. Часткова відмова держави від місії представлення та захисту загальнонаціональних інтересів та перехід на більш спрощену позицію «мета влади – влада» стають самі по собі джерелами додаткової невизначеності для економіки. Простір актуальних фінансових рішень держави не співпадає з простором актуальних проблем стабілізації та розвитку національної економіки. Виникають дві мета-логіки: логіка фіскального панування як первинної підстави економічної влади держави та логіка ухилення, які є в рівній мірі небезпечними для держави, економіки та суспільства. Тому концептуальний аналіз реальних фіскальних практик української держави у контексті забезпечення поточних та довгострокових потреб економічного розвитку є важливим та актуальним завданням економічної науки.

Податки за своїм призначенням виступають основним джерелом формування фінансових ресурсів держави, але при цьому функції податків не обмежуються виключно забезпеченням дохідної частини державного бюджету. Об'єктивною підставою використання оподаткування як одного з найважливіших важелів соціально-економічної політики держави, виступає притаманна податкам можливість забезпечення стабільності та узгоджених змін суттєвих умов виробництва і споживання ВВП. Тобто податки виконують роль фінансового регулятора виробництва та виступають джерелом фінансування соціальної сфери. Для економіки України

сьогодні особливого значення набуває саме регулююча функція податків, оскільки її виконання суттєво впливає на різні аспекти соціально-економічного життя на всіх рівнях економіки, надаючи переваги стратегічно важливим видам діяльності або створюючи перешкоди для зловживань з надмірною рентабельністю чи монополістичним становищем.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання податкового регулювання завжди були у центрі уваги науковців, адже саме в податково-бюджетних відносинах закладені можливості державного регулювання будь-якої економіки. Тому проблеми, що стосуються податкових механізмів регулювання економіки, незмінно залишаються актуальними в економічній теорії і практиці. Існують різні наукові погляди щодо проблем реалізації регулюючої функції податків. Переважна більшість сучасних дослідників теорії оподаткування виділяє дві базових функції податків: фіскальну та регулюючу [1–3]. Фіскальна функція податків визначається як сутнісна, основоположна функція цієї економічної категорії, через яку реалізується головне призначення податків – формування і мобілізація доходів бюджету. Регулююча функція податків розглядається як похідна: за умов належного виконання фіскальної функції, держава може регулювати різні аспекти соціально-економічного життя на всіх рівнях економіки. За допомогою цієї функції забезпечується безперервність інвестиційних процесів, зростання фінансових результатів бізнесу тощо. На цій основі створюються інституційні механізми, які забезпечують баланс економічних інтересів держави, юридичних і фізичних осіб.

Важливі результати щодо регулятивного потенціалу податків у сучасних умовах отримані в працях Д. Йоргенсона [4; 5].

На підставі аналізу загальних економічних умов і тенденцій податкового регулювання в період ринкового реформування української економіки Гмиря В.П., Єфіменко Т.І., Лайко О.І., Тімарцев О.Ю. та ін. [6–10] обґрунтовано вважають, що в Україні доцільно використовувати більш прості податкові інструменти, що характеризуються низькими граничними податковими ставками, гранично обмеженою кількістю податкових пільг (в основному стимулюють розвиток реального сектора економіки), єдиним методом визначення податкової бази по всіх податках.

Структурно-технологічні та інституційні зрушення в економіці вимагають змін у податковому законодавстві – з метою покращення інвестиційного клімату, розвитку виробництва, підвищення ефективності адміністрування податків, створення сприятливих умов ведення бізнесу суб'єктами господарювання. В умовах економічної нестабільності можна визначити реалізацію регулюючої функції податків як пріоритетну та головну умову рішення завдань соціально-економіч-

ного розвитку та забезпечення економічних і соціальних інтересів. Тому, використання інституційного підходу при визначенні можливостей регулюючої функції податків у виконанні виключних функцій держави в економіці та суспільстві є перспективним напрямом підвищення ефективності податкового регулювання, визначення особливостей інституційного середовища, яке забезпечує його функціонування.

Метою статті є з'ясування змісту та особливостей реалізації регулятивного потенціалу податкової системи України в умовах обмеженості бюджетних ресурсів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Державна підтримка є одним із інструментів стимулювання відновлення економіки. Бюджетно-податкові інструменти підтримки економіки забезпечують органічну єдність і взаємодію ринку і держави, виступають засобом балансування суспільних інтересів. В той же час, виконання регулятивної функції податків шляхом їх змін можливо лише у достатньо вузьких межах. Занадто великі податки знижують стимули до зростання пропозиції товарів та послуг, що звужує базу оподаткування. Внутрішні обмеження на зниження податків у ході виконання їх регулятивної функції обумовлені їх зв'язком з інституційним устроєм економіки через канали економічного суверенітету і легітимності держави, довіри та державного боргу. Якщо сума податків є недостатньою для належного фінансування виробництва суспільних благ, то держава або йде на запозичення, або скорочує свої витрати, в тому числі, і соціального призначення.

Цілі, стратегії і відправні точки інноваційної політики держави є підставою для формування інструментів (інститутів), за допомогою яких ця політика повинна здійснюватися, але, як показує практика, далеко не завжди вони бувають ефективними. У зв'язку з цим існує проблема визначення критеріїв ефективності інструментів економічної політики, на підставі яких має здійснюватися цей вибір.

В умовах стійкої нестачі податків можуть виникнути декілька інституційних пасток: пастка залежного інституційного розвитку, коли боргова залежність трансформується у феномен екзогенних реформ в інтересах кредиторів; пастка внутрішньої інституційної делегітимізації держави, яка більш відповідальна перед зовнішніми кредиторами, ніж перед платниками податків; згасання фінансової мотивації держави до розвитку реального сектору та підвищення рівня життя населення, оскільки завжди є можливість компенсувати податкову неспроможність реального сектору внутрішніми та зовнішніми запозиченнями; стійка переорієнтація інститутів банківського сектору з функції трансформації збережень у інвестиції на функцію обслуговування ринку цінних паперів державного боргу. Саме імператив уникання цих пасток є головним інституційним детермінантом, що обмежує регуляторно-інструментальну роль податків у виконанні виключних функцій держави в економіці та суспільстві. У короткостроковому періоді негативні податкові реакції платників податків стримують прагнення держави до збільшення податкового навантаження, що призводить до втрат бюджетів внаслідок недоотримання розрахункових сум податків. Вважаємо, що податкові реакції економічних агентів на збільшення податкового навантаження підсилюють загальний еко-

номічний ефект зниження ділової активності шляхом «виходу у тінь» та ухилення від оподаткування, що знижує загальну фінансову та інституційну спроможність держави.

Оцінюючи зміст інституційних пасток, обумовлених можливим дефіцитом податкових надходжень до державного бюджету, слід відмітити виникнення феномену квазі-рівноваги, коли розриви грошових потоків кожного разу покриваються за рахунок боргових джерел. Катастрофа не відбувається, що породжує ілюзію фінансової стійкості. Але кредитори як суб'єкти не є інституційно і фінансово нейтральними. З кожним новим кредитом нестійке соціально-економічне середовище інтереси кредиторів зміщують з суто фінансового простору в бік простору економічної влади. Починається процес поступового розмивання економічного суверенітету, що супроводжується пригніченням національних інтересів. Тому для держави життєво важливим є дотримання таких пропорцій між борговими та податковими джерелами фінансування, які не порушують безумовну первинність національних інтересів у порівнянні з інтересами зовнішніх суб'єктів.

Держава розвиває податково-бюджетні відносини з домашніми господарствами і підприємствами за допомогою фіскальних повноважень та видаткових зобов'язань. Податки у розвинених країнах широко використовуються як важливий інструмент економічного регулювання, про це свідчить велика кількість антикризових фіскальних норм і правил. Отже, державне втручання в економіку за допомогою податків пов'язане з використанням певних їх функцій.

Досліджуючи літературні джерела з проблем функціонування податкової системи, констатуємо, що реалізація регулюючої функції податків відбувається за допомогою таких інструментів, як визначення об'єкта оподаткування та джерел сплати податку, встановлення ставок податків та терміну сплати податку, надання податкових пільг, встановлення штрафних санкцій за порушення податкового законодавства. Зазначимо, що у межах виконання регулюючої функції податків виділяють два її напрями (або підфункції): стимулюючий (заохочувальний) та дестимулюючий (обмежувальний або стримувальний). Стимулююча підфункція спрямована на стимулювання прискорення темпів економічного зростання та інвестиційних процесів. Сутність стимулюючого напрямку полягає в наданні податкових пільг або звільненні від сплати податків взагалі. Дестимулюючий напрям застосовується, коли держава бажає захистити власного виробника. Для цього встановлюються додаткові податки чи підвищуються митні тарифи або ставки вже діючих податків.

Безперечною умовою результативності системи оподаткування у будь-якій країні, тобто свідченням її позитивної ролі, є дотримання при її побудові головної вимоги: види податків мають бути такими, щоб якомога повніше реалізувався їхній внутрішній потенціал як економічної категорії, тобто досягнути максимально можливої рівноваги між його об'єктивними і суб'єктивними засадами. Це означає, що система оподаткування, концентруючи у розпорядженні державної влади суспільно необхідну частку грошових ресурсів, не повинна порушувати відтворювальні інтереси ведення бізнесу. На практиці це досягається через паритет функцій податків. Рациональність оподатку-

вання визначається за інших рівних умов ступенем відносною рівноваги між ними [7].

Отже, ефективна податкова політика разом з іншими напрямками макроекономічної політики є важливим чинником, що впливає не лише на темпи, а й на якість економічного розвитку.

Податки є одним із найдавніших інструментів економічного регулювання та державної політики, засобом балансування суспільних інтересів. Вони з'явилися одночасно з інституціоналізацією публічної влади та застосовуються з метою не тільки мобілізації коштів, а також впливу як на відповідний об'єкт, так і на інші елементи системи, де згаданий об'єкт функціонує [11].

Відповідно до мети дослідження проаналізуємо ефективність реалізації регулюючої функції податків в Україні за період 2014–2022 роки. Вітчизняна економіка протягом останніх років перебуває у нестабільному стані. Особливо вплинула військова агресія на загальне зниження всіх макроекономічних показників, таких як ВВП, обсяги виробництва та реалізації продукції, загальний рівень доходу населення, що супроводжувалося високими темпами інфляції (табл. 1).

Аналізуючи наведені в табл. 1 дані податкових надходжень, можна стверджувати, що в Україні в останні роки податкове регулювання спрямовувалося на збільшення податкових платежів до бюджету. Глибока екзогенна невизначеність вимушує державу та суспільство відсувати вирішення питань зайнятості, цінової стабільності та соціальної справедливості на майбутнє, що породжує низку похідних проблем як в економіці, так і в соціальній сфері. Як справедливо зауважує О.І. Лайко, в умовах перманентного бюджетного дефіциту та високого ступеню тінізації вітчизняної економічної системи основний акцент оподаткування зміщується в бік збирання максимальної суми платежів, а не досягнення регуляторного ефекту у вигляді стабільних умов господарювання. Надмірний, з точки зору підприємців, податковий тягар є наслідком і водночас причиною прихованості значної частки їхніх доходів та суттєвою перешкодою на шляху інноваційного розвитку економіки [9].

Між тим, як підкреслюють експерти Світового банку, використання традиційних бюджетних показників для вимірювання потенційних фіскальних ризиків та оцінки майбутнього стану фіскальної системи, має такі принципові недоліки:

- короткий часовий горизонт (не лише річних, але й середньострокових бюджетів), який не дозволяє оцінювати ризики пенсійного забезпечення та державних гарантій;

- формування та виконання бюджету за касовим методом, що залишає поза увагою накопи-

чені зобов'язання та майбутні витрати за минулими зобов'язаннями [15].

Розробники податкової реформи та їх опоненти сподіваються на додаткові надходження до бюджету в результаті детінізації. Проте, слід враховувати, що ефекти детінізації можуть бути неоднозначними. Зокрема, в результаті детінізації зарплат, на яку сподіваються експерти, частина доходів населення, яку зараз домогосподарства витрачають на споживчому ринку, буде спрямована в бюджет у вигляді податків на фонд оплати праці. В результаті, скоротяться обсяги споживання домогосподарств, що матиме негативний вплив на економічне зростання, спричинить скорочення надходжень ПДВ до бюджету [16].

Інколи забезпечення детінізації, хоча й розглядається як комплекс ненасильницьких інституційних змін, зводиться до зниження податкового навантаження, підвищення ефективності збирання податків та зміцнення податкової культури платників [17].

Аналізуючи способи збільшення доходів бюджету, Бернард Акітобі робить висновок про те, що країни, в яких заходи щодо мобілізації доходів здійснюються паралельно з реформами в області податкової політики, зазвичай домагаються набагато більшого успіху. Але країни не повинні очікувати від податкової реформи негайних результатів. Тривалість реформ у випадках різних країн становила від двох до семи років. Для досягнення довгострокового успіху потрібні інституційні зміни, які відбуваються лише поступово [18].

Таким чином, трансформація структури попиту і споживання відбувається через вплив держави на виробництво, розподіл, обмін і споживання за допомогою податків і податкових пільг. З одного боку, податки зменшують фінансові можливості підприємця як покупця засобів виробництва й особливого товару – робочої сили. Оподаткування прибутку потенційно зменшує виробниче споживання. Податки на заробітну плату скорочують потенційні можливості особистого споживання та вирівнюють доходи. З іншого боку, застосовуючи гнучку і всеохоплюючу систему податків, держава може впливати на реалізацію суспільного продукту, темпи нагромадження капіталу і технічного оновлення виробничого апарату, а також регулювати темпи економічного розвитку, формування пропорцій і структури суспільного виробництва. Частина валового внутрішнього продукту, що удержавлюється за допомогою податків, є фінансовою основою державного регулювання ринкових відносин. Вилучена за допомогою податків частка ВВП свідчить про кількісний вимір податків як фінансової категорії, а також їх роль у ринковій економіці.

Більшість західних експертів стверджує, що справедливо в широкому розумінні вважати державні

Таблиця 1

Динаміка основних макроекономічних показників України за 2014–2022 рр.

Показник	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Індекс споживчих цін (%)	124,9	143,3	112,4	113,7	109,8	104,1	104,5	107,9	122,6
Індекс промислового виробництва (%)	82,8	98,4	97,1	97,1	95,3	91,7	104,5	97,8	55,3
Індекс реальної зарплати (%)	93,5	79,8	106,5	118,9	109,7	111,4	110,2	112,0	82,5
Податкові надходження до Державного бюджету України, млрд. грн	280,2	409,4	503,9	627,2	753,8	799,8	851,1	1107,1	949,8

Джерело: складено авторами за [13; 14]

видатки оплатою державного споживання. Кошти, які надходять до доходної частини бюджету, слугують джерелом фінансування видатків, що йдуть на користь громадянам – платникам податків [20]. Навряд чи термін «податкове навантаження» відображає в економічному сенсі те, що назавжди відібрано у платників податків. Податкові фінансові ресурси формують джерело бюджетних видатків, які використовуються для потреб платників податків, і таким чином останні споживають державні послуги. Частина ресурсів у вигляді преференцій залишається у суб'єктів господарювання, у кількісному виразі їх можна розглядати як еквівалент трансфертів, адже податкові пільги часто називають податковими видатками [21].

Податки впливають на зміну структури попиту та споживання. Вони не лише дещо коригують, а й вирівнюють виробничий та особистий попит і споживання. Однак саме за рахунок податків держава створює фонд грошових ресурсів, за допомогою якого розширює державний попит і споживання [22].

Таким чином, держава може використовувати податки, щоб досягти пропорційності в економічній структурі виробництва та обміну. За допомогою податкової системи можна регулювати також розміщення продуктивних сил, надаючи податкові пільги підприємствам і галузям, які освоюють віддалені або відсталі регіони.

На нашу думку, для визначення заходів щодо підвищення ролі регулюючої функції податків перспективним є використання підходу до сутності податків як економічного інституту, оскільки інституційне середовище оподаткування має тісний зв'язок з усіма складовими фінансової системи держави. Податкове регулювання економіки впливає на учасників економічних відносин шляхом зміни норми вилучення до бюджету за рахунок пониження або підвищення рівня оподаткування. Це породжує податкові реакції економічних агентів, тобто спотворення економічної поведінки потенційних платників податків, ймовірність недоотримання ними фінансових вигод. У короткостроковому періоді негативні податкові реакції платників податків стримують прагнення держави до збільшення податкового навантаження, що призводить до втрат бюджетів внаслідок недоотримання розрахункових сум податків. Тим самим податкові реакції економічних агентів на збільшення податкового навантаження підсилюють загальний економічний ефект для держави зниження ділової активності, ухиленням від оподаткування.

Концепція фіскальних ризиків поряд із традиційним аналізом поточної бюджетної ситуації (показників бюджету та державного боргу) охоплює довгострокові наслідки програм і заходів, що можуть зумовити виникнення майбутніх фінансових зобов'язань держави. Широкий погляд на соціально-економічну політику держави працюватиме на упередження неочікуваних змін в обсягах державних видатків та дестабілізації бюджетної системи. Такі зобов'язання можуть бути досить різними за законодавчими обов'язками держави, ймовірністю настання та розміром [23].

Поліпшення дотримання законодавства є головною умовою для зниження податкових ставок і фінансування таких завдань, як більш ефективний соціальний захист і збільшення державних інвестицій [24].

У довгостроковому періоді за допомогою інструментів податкового регулювання держава зацікавлена поступово знижувати агреговану податкову ставку до оптимального рівня незалежно від реакцій економічних агентів тому, що констатує неможливість підвищення ефективності економічної системи тільки за рахунок економічних агентів і підвищення податкового навантаження.

Важливою особливістю використання податкових інструментів регулювання попиту та пропозиції в умовах загострення зовнішньої конкуренції є можливість варіювати прямою та непрямую підтримкою національних експортерів. Тому для держави важливо компенсувати негативні наслідки зростання зовнішньої залежності створенням сприятливих фінансових умов для національних виробників. Якщо держава змінює умови оподаткування у вигідному для експортерів напрямку, то це створює ефекти більшої рентабельності продаж на зовнішніх ринках. Це дає підстави трактувати такі заходи як фіскальну девальвацію національної валюти, хоча, насправді, це не є формальною девальвацією і тому не може бути причиною претензій з боку країн-конкурентів. В той же час, поточна ефективність таких заходів може суперечити завданням стратегії структурного розвитку економіки України, оскільки сьогодення експортна сировинна спеціалізація сама по собі є суттєвим чинником нестабільності та негативною зовнішньою залежністю.

Отже, зміни, які вносять податки в поведінку економічних агентів, зводяться до їх податкових реакцій, тому регулююча функція податків являє собою використання здатності податків викликати певні реакції економічних агентів у трудовій та інвестиційній активності, ухиленні від сплати податків.

Висновки. Дослідження особливостей реалізації регулюючої функції податків в умовах економічної нестабільності дозволило зробити висновки щодо несприятливих наслідків переважно фіскального спрямування регуляторних заходів сучасної податкової політики України. Уповільнення відтворювальних процесів, погіршення фінансового становища вітчизняних підприємств і громадян через незбалансованість податкового навантаження і нерегульованість фіскальних відносин призводить до зростання соціально-економічних диспропорцій. У результаті змін у податковому законодавстві відбулося посилення податкового тиску на більшість економічних суб'єктів через розширення об'єктів оподаткування ПДВ, збільшення ставок акцизного податку та рентної плати, скасування низки податкових пільг. Застосування бюджетно-податкових інструментів спрямовано переважно на вирішення ситуативних завдань, що шкодить формуванню стратегічної позиції держави та породжує відкладену у часі невизначеність. Це свідчить про відсутність балансу між поточними фіскальними та середньо/довгостроковими соціально-економічними цілями державної політики.

Сьогодні держава концентрується на нейтралізації податкових ризиків з метою мінімізації фінансових втрат, що обумовлені загальною соціально-економічною нестабільністю. При цьому не приймається до уваги наявність зворотних зв'язків між незбалансованою фіскальною політикою та соціальними і макро-економічними розривами. Отже, необхідною умовою

подолання економічної кризи та матеріальним підґрунтям для більш повної реалізації як фіскальної, так і регулюючої функції податків є розуміння необхідності балансу між поточними фіскальними та стратегічними соціально-економічними цілями. Таким чином, податкова реформа в Україні має передбачати збалансова-

ність фіскальної та регулюючої функцій податків з метою побудови та реалізації ефективної системи оподаткування, яка повинна стати невід'ємною умовою створення дієвого механізму регулювання економічних процесів у державі з урахуванням нових можливостей та загроз.

Список використаних джерел:

1. Атаманчук О.В. Регулююча функція податків та регуляторний потенціал податкової системи. *Економіка та держава*. 2008. № 10. С. 26–29.
2. Іванов Ю.Б. Регулятивний потенціал податкової системи України : монографія. Харків : ХНЕУ, 2009. 400 с.
3. Ярошенко І.В., Костяна О.В. Економічна криза 2014 р. в Україні та антикризова податкова політика. *Бізнес-інформ*. 2014. № 10. С. 318–323.
4. Jorgenson D.W. Capital Theory and Investment Behavior. *American Economic Review*. 1963. Vol. 53. № 2. P. 247–259.
5. Hall R.E., Jorgenson D.W. Tax policy and invest behavior. *American Economic Review*. 1967. Vol. 57. № 3. P. 391–414.
6. Гмиря В.П. Роль податків в умовах забезпечення розвитку економіки України. *Фінансовий простір*. 2014. № 4 (16). С. 58–62.
7. Єфименко Т.І. Податки в інституційній системі сучасної економіки : монографія. Київ : НАН України, Ін-т екон. та прогнозув., 2011. 688 с.
8. Карпінський Б.А., Залуцька Н.С. Особливості прояву економічних суперечностей у податково-бюджетній сфері економіки. *Науковий вісник*. 2007. Вип. 17.4. С. 156–163.
9. Лайко О.І. Податкові механізми регулювання відтворення інвестиційного потенціалу. *Економічні інновації*. 2010. Вип. 40. С. 232–243.
10. Тімарцев О.Ю. Розвиток функцій податків у сучасних умовах. *Актуальні проблеми економіки*. 2014. № 3. С. 448–454.
11. North D.C. Structure and Performance: The Task of Economic History. *Journal of Economic Literature*. 1978. Vol. 16. P. 963–978.
12. Stiglitz J. The Corporation Tax. *Journal of Public Economics*. 1976. № 5. P. 303–311.
13. Економіка України. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/>
14. Доходи Державного бюджету України. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/income/>
15. Schick A. Budgeting for Fiscal Risk. Government at Risk. Contingent liabilities and fiscal risk. Washington: The World Bank, 2002. P. 79.
16. Тишук Т. Міф та реальність: тіньова економіка в Україні. URL: <https://www.obozrevatel.com/finance/business-and-finance/95617-mif-ta-realnist-tinova-ekonomika-v-ukraini.htm>
17. Friedrich Schneider & Colin C. Williams. *The Shadow Economy*. The Institute of Economic Affairs. London in association with Profile Books Ltd., 2013. DOI: <https://doi.org/10.1017/CBO9781139542289>
18. Akitoby B. Raising Revenue. URL: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/2018/03/akitoby.htm>
19. Nowotny E. *Öffentliche Sector: Einführung in die Finanzwissenschaft*. – 3 Aufl. Neubearb. Und erw. – Berlin; Heidelberg; New York u. a.: Springer. 1996. P. 107.
20. Tax Expenditures and Evaluations. Canada Department of Finance. 2000.
21. Стеценко Д.М. Податки як засіб державного впливу на соціально-економічний розвиток країни. URL: <http://polka-knig.com.ua/article.php?book=705&article=37718>
22. Haushaltsrisiken: Auswirkungen auf die Schuldenverwaltung und die Rolle der ORCB. *INTOSAI – Ausschuss für öffentliche Schulden (Public Debt Committee – PDC)*. 2003, Februar. P. 6–15.
23. Petrakis M. Taxing Times. URL: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/2019/09/improving-tax-collection-in-greece-petrakis.htm>

References:

1. Atamanchuk, O.V. (2008). Regulyuyucha funktsiya podatktiv ta regulyatorniy potentsial podatkovoi sistemi. *Ekonomika ta derzhava* [Economy and state], no. 10, pp. 26–29. [in Ukrainian]
2. Ivanov, Yu.B. (2009) *Regulyativniy potentsial podatkovoi systemy Ukrainy* [Regulatory potential of the tax system of Ukraine]. Harkiv: HNEU. [in Ukrainian]
3. Yaroshenko, I.V., & Kostyana, O.V. (2014). Ekonomichna kriza 2014 r. v Ukraini ta antikrizova podatкова politika. *Biznes-Inform* [Business inform], no. 10, pp. 318–323. [in Ukrainian]
4. Jorgenson, D.W. (1963). Capital Theory and Investment Behavior. *American Economic Review*, no. 53, pp. 247–259.
5. Hall, R.E., & Jorgenson, D.W. (1967). Tax policy and invest behavior. *American Economic Review*, vol. 57, no. 3, pp. 391–414.
6. Gmirya, V.P. (2014). Rol podatktiv v umovah zabezpechennya rozvitku ekonomiki Ukraini. *Finansoviy prostir* [Financial space], no. 4(16), pp. 58–62. [in Ukrainian]
7. Efimenko, T.I. (2011). *Podatky v instytutsiyniy systemi suchasnoyi ekonomiky* [Taxes in the institutional system of the modern economy]. Kyiv: MA: NAN Ukraini, In-t ekon. ta prognosuv. [in Ukrainian]
8. Karpinskiy, B.A., & Zalutskaya, N.S. (2007). Osoblivosti proyavu ekonomichnih superechnostey u podatkovno-byudzhetniy sferi ekonomiky. *Naukoviy visnik* [Scientific Bulletin], no. 17.4, pp. 156–163. [in Ukrainian]
9. Layko, O.I. (2010). Podatkovi mehanizmi reguluyuvannya vidtvorennya investitsiynogo potentsialu. *Ekonomichni innovatsiyi*. [Economic innovations], no. 40, pp. 232–243. [in Ukrainian]
10. Timartsev, O.Yu. (2014). Rozvytok funktsiy podatktiv u suchasnyh umovah. *Aktualni problemy ekonomiky* [Current problems of economic], no. 3, pp. 448–454. [in Ukrainian]
11. North, D.C. (1978). Structure and Performance: The Task of Economic History. *Journal of Economic Literature*, no. 16, pp. 963–978.

12. Stiglitz, J. (1976). The Corporation Tax. *Journal of Public Economics*, no. 5, pp. 303–311.
13. Ekonomika Ukrainy [Ukraine economy]. (n.d.). Available at: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/> [in Ukrainian]
14. Dokhody Derzhavnoho byudzhetu Ukrainy [Revenues of the State Budget of Ukraine]. (n.d.). Available at: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/income/> [in Ukrainian]
15. Schick, A. (2002). Budgeting for Fiscal Risk: Government at Risk. Contingent liabilities and fiscal risk. Washington: The World Bank.
16. Tischuk, T. (n.d.). Mif ta realnist: tinova ekonomika v Ukraini. Available at: <https://www.obozrevatel.com/finance/business-and-finance/95617-mif-ta-realnist-tinova-ekonomika-v-ukraini.htm> [in Ukrainian]
17. Friedrich, Schneider & Colin, C. Williams (2013). *The Shadow Economy*. London, MA: London in association with Profile Books Ltd. DOI: <https://doi.org/10.1017/CBO9781139542289>
18. Akitoby, B. Raising Revenue. Available at: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/2018/03/akitoby.htm>
19. Nowotny E. *Öffentliche Secotor: Einführung in die Finanywssenschaft*. – (3 Aufl). Neubeard, Und erw., Berlin, Heidelberg, New York u. a., MA: Springer.
20. Tax Expenditures and Evaluations (2000). Canada: Canada Department of Finance.
21. Stechenko, D.M. (n.d.). Podatki yak zasib derzhavnogo vplivu na sotsialno-ekonomichniy rozvitok krainy. Available at: <http://polka-knig.com.ua/article.php?book=705&article=37718> [in Ukrainian]
22. Haushaltsrisiken: Auswirkungen auf die Schuldenverwaltung und die Rolle der ORCB (2003, Februar). *INTOSAI – Ausschuss für öffentliche Schulden (Public Debt Committee – PDC)*, 6–15.
23. Petrakis, M. Taxing Times. Available at: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/2019/09/improving-tax-collection-in-greece-petrakis.htm>